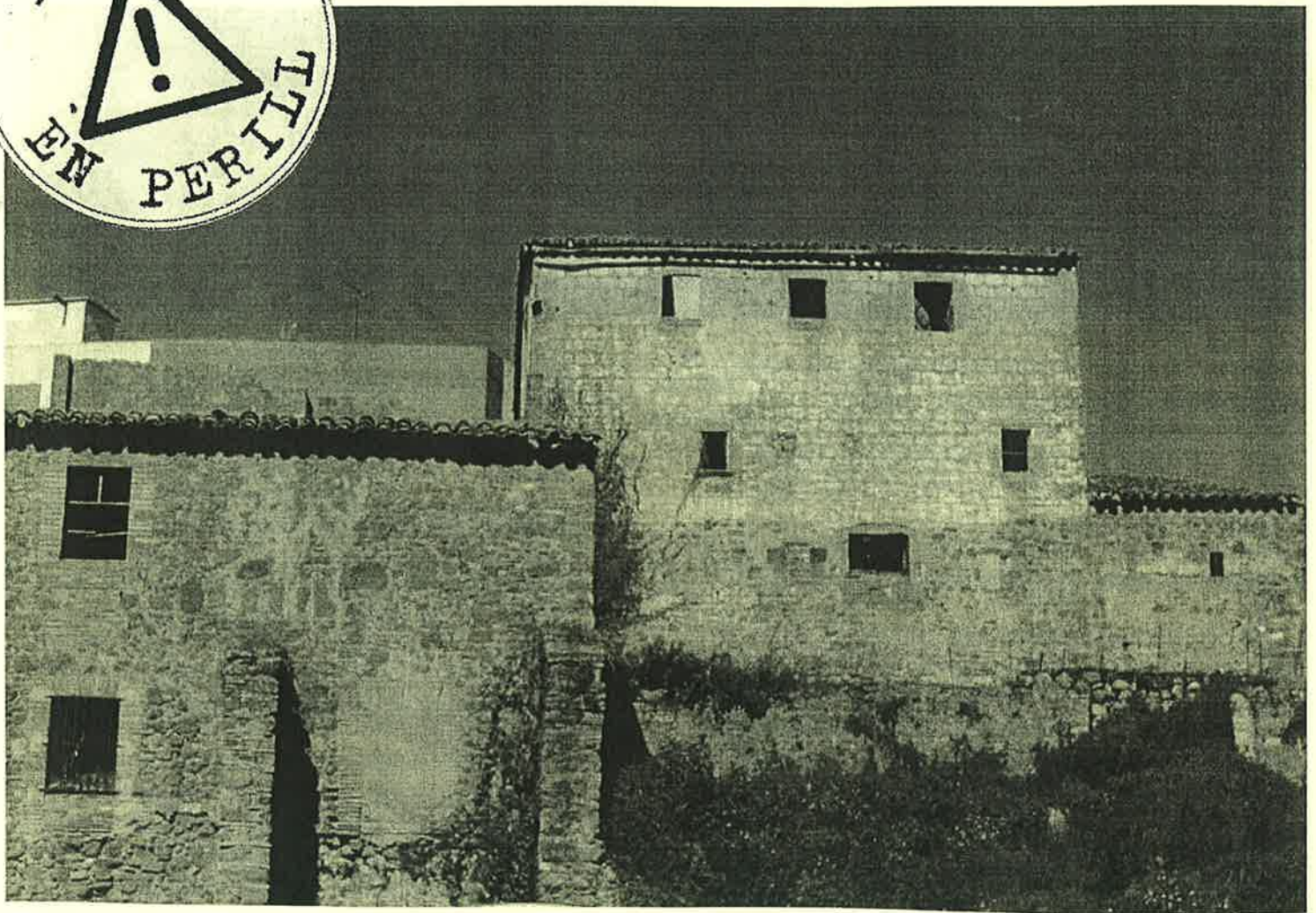

La cava

Butlletí del Centre d'Estudis Històrics de Sant Llorenç Savall

Número extraordinari – desembre de 2006

L'Agell, el mas més antic

Amb una trajectòria d'almenys nou segles, L'Agell és el mas més antic de Sant Llorenç Savall. Tot i que l'actual edificació correspon al segle XVII, conserva elements d'interès patrimonial (la porta adovellada, les finestres amb llindes datades, el celler, les basses...) que mereixen ser conservats. Ben probablement l'estudi arqueològic pendent desvetllarà altres vestigis d'interès del seu brillant passat com a complex agrícola al pinyol del poble.

De moment, l'Agell no s'enderroca

Des de la perspectiva de les persones que estimem el patrimoni, era clar que no es podia enderrocar tot d'una, un mas de la solera de l'Agell, sense estudiar-ne a fons els vestigis, que només l'arqueologia podia desvetllar. De moment l'Agell no s'enderroca.

Per tot això, des de LACERA decidirem obsequiar-vos amb aquesta publicació, que acompanyem amb els millors desitjos per a l'any vinent, el 2007, esperant continuar desentrellant nous episodis de la història col·lectiva del nostre poble.

Aquest número extraordinari de la publicació LACERA, recull de forma monogràfica informació sobre l'Agell, aquest mas d'origens tan reculats, situat avui dins el nucli urbà del poble, - en el seu pinyol- i que, de moment, s'ha evitat que s'enderroqui.

No entrarem en discernir el perquè l'Agell fou condemnat a l'enderroc pel Consell Comarcal del Vallès Occidental, per tal de bastir en el seu solar, un flamant edifici de nova planta: l'anomenat Centre d'interpretació del bosc i el foc. No ho podem entendre.

Fou per mitjà de la informació publicada a la premsa forana, concretament al Diari de Sabadell i a El Punt, que ens assabentarem d'aquesta voluntat anoerradora de l'Agell, perquè "L'estat ruïnós en que es troba, sumat al fet que l'edifici no té cap interès arquitectònic especial, n'ha aconsellat l'enderroc" (sic). Una opinió que considerarem inadmissible a la llum de la història, que és el nostre objecte d'estudi i de treball.

Perplexos davant d'aquest plantejament i conscients de la vàlua històrica, sentimental i patrimonial de l'Agell, l'entitat LACERA es va moure. Publicarem un article d'urgència al

número 7 de la revista LACERA, que era just a punt de publicar-se. També enviarem informació a la premsa que publicà l'article "L'Agell en perill d'enderroc!" a El Punt, el Diari de Terrassa i el Diari de Sabadell, rotatiu que hi dedicà la contraportada.

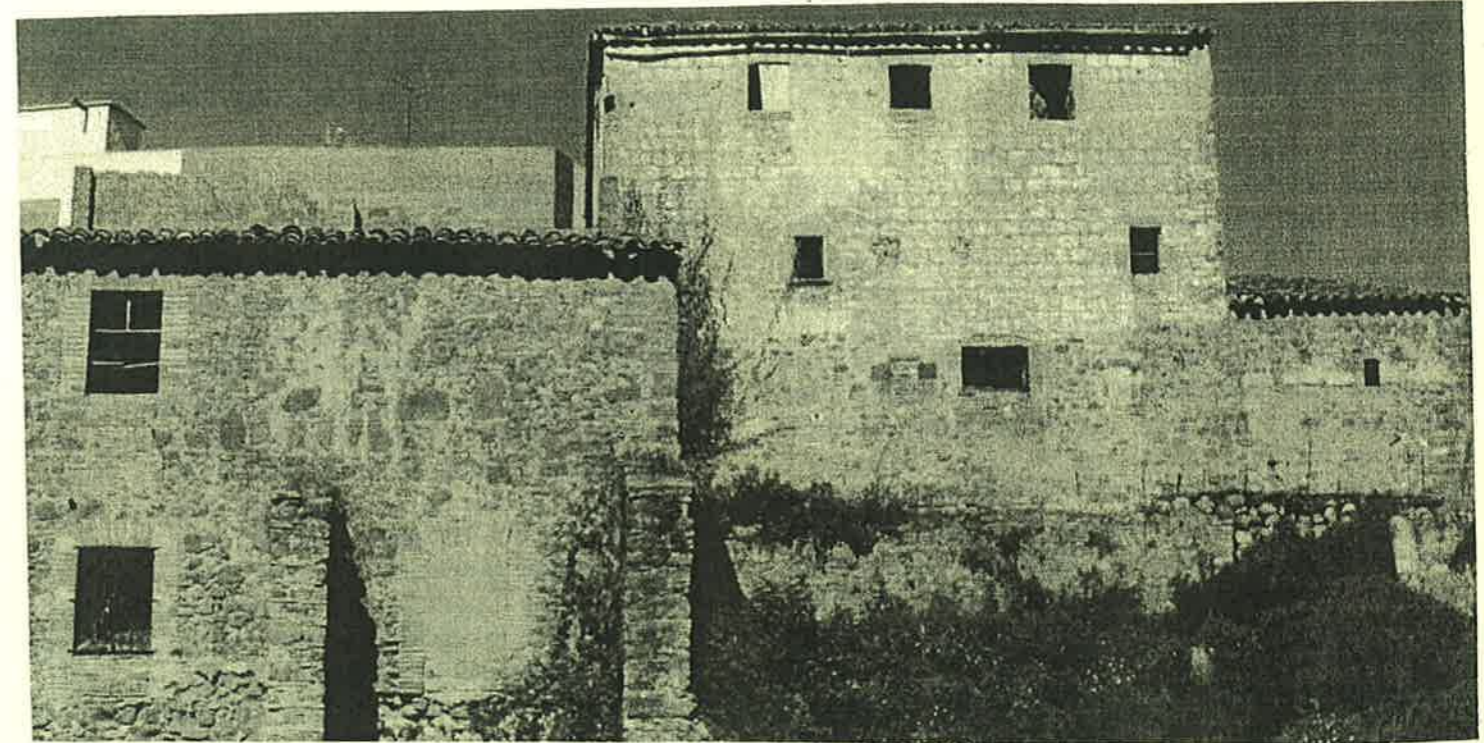
Aleshores l'Ajuntament va reaccionar. Fôrem invitats a una reunió amb l'Alcalde seguida d'una visita a l'edifici el dia 18 d'octubre i, dos dies després, es produí un intens debat al Consell Municipal de Cultura, amb nombroses veus a fàvor d'evitar l'enderroc.

El 28 d'octubre l'entitat LACERA presentà una instància personant-se en el període d'exposició pública del "Projecte bàsic d'execució ....per a la construcció del Centre d'interpretació del Bosc i del Foc a la masia de Ca N'Agell (sic) de Sant Llorenç Savall". El 6 de novembre del President del Consell Comarcal, ens notificava que, a raó d'aquesta instància, suspenia per decret l'aprovació definitiva del projecte esmentat "fins que l'Ajuntament de Sant Llorenç manifesti la seva voluntat de tornar a emprendre el procediment".

De moment, s'ha pogut salvar l'Agell de l'enderroc, almenys fins que es dugui a terme el preceptiu estudi arqueològic per tal de determinar el valor històric de l'immoble actual i del lloc que ocupa, per una vegada realitzat, poder valorar-lo i introduir les modificacions necessàries en el projecte constructiu.

Felicitem-nos per continuar gaudint de la bona companyia d'un testimoni ancestral de la vida llorençana, mentre esperem nous acontèiments, si pot ser positius, esperant que l'Agell i altres masos disposin de protecció en el Pla General de Sant Llorenç Savall.

Història del mas Agell

L'Agell es un antiquíssim mas encara dempeus, però molt deteriorat, -pel descurement dels seus propietaris-, situat ara al nucli de la població, al final del carrer de Vic, i a la vora de la carretera de Sant Llorenç a Llinars, nomenada Avinguda de Catalunya.

El topònim *Agello*, *Agel*, *Aiello* "in locum que dicunt, in termino de...", apareix en diversos documents des de l'any 1047, però no és del tot clar si es refereix a aquest mas llorençà, puix que hi ha també un Agell en terme de Terrassa. (AAM, *Speculo SLIM* i *DSLIM*)

Abans del segle XV, l'Agell era conegut com a mas Sa o Ça Cadireta. L'any 1328 fou establert aquest mas (AFA) i, quatre anys després, l'any 1332 apareix documentat en una permuta de terres entre Francesc Marquès, senyor del Castell de Pera, i fra Guillem, abat del Monestir de Sant Llorenç del Munt, permuta en la qual s'esmenta el *camp del molí*, el qual limitava al nord-est amb el mas Cadireta o Ça Cadireta, propietat de Bernat de Cadireta. (AAM, *Speculo SLIM*).

En plena època feudal, l'onze de març de 1355, Jaume (Jacobo), Abat del monestir del Munt, establí a Guillem Ça Cadireta, document en poder de Francesc Montalt, notari de Barcelona (AFA). L'alou de l'Agell, àlies Mas Cadireta, tenia llavors aquests límits: A llevant el Mas Burch mitjançant la serra del Calvari; i al sud el Torrent del Burch fins a desguassar al riu Ripoll, a l'alçada del torrent de la Vall Xica.

Cinc anys després, el 18 de juny de 1360, Pere de Serra i Margarida sa muller, establiren a Bernat Sa Cadireta, fill de Guillem Sacadireta, a la sagrera* de Sant Llorenç.

L'Agell en els segles XV i XVI

L'any 1438 Jaume Çacadireta vengué a Feliu Desburg (propietari del veí mas Burc) una peça de terra a la Creu de Pedra (AFA). En el decurs del segle XV l'Agell incorporà a les seves terres diversos masos ròncs veïns, com el masos Bellsolà, Lluell, el de Vall de Maria, el mas Gargoloses i el mas Des cans, masos que probablement quedaren durant anys sense descendents per raó de la pesta.

En els fogatges reials, cens o relació dels caps de casa per municipis, es cita a Sant Llorenç Savall N'Agel (sic), l'any 1497; i en el de l'any 1553, -aquest realitzat per Pere Agell, aleshores síndic de la parròquia-, trobem citat n'Agell. (ACA, *fogatges*). Per la documentació estudiada sabem també que Agneta Agell, vídua, deixà en testar als seus fills les cases de la Sagrera.

L'any 1556 Miquel Armengol establí en emfiteusi una peça de terra a Jaume Agell per a plantar-hi vinya (probablement Les Oliveretes), que termenava al nord amb l'Armengol, a llevant amb el torrent Bó, i a ponent amb el mas Coma (ara Vilaterçana) i amb un xaragall. (ACA-AS-0.288). Cinc anys després, l'any 1561 el mas fou confessat per Pau Agell, pagès, a l'abat Jaume del monestir de Sant Llorenç del Munt. (ACA-AS-0.288).

L'any 1579, el mas Agell era propietat de Joan Agell, el seu hereu. (ACA, *censal de JD*); Un any més tard tenim notícia del Molí de L'Agell, situat a la confluència del torrent de Mascarell amb el riu Ripoll, a uns 450 m. d'altitud. L'any 1584, en Pere Agell era el batlle de Sant Llorenç.

L'any 1610 un altre Pere Agell, també batlle de Sant Llorenç, dirigí la persecució dels bandolers Joan Muntada àlies "El minyó de Sant Llorenç" i de Bertran el Carnisser, ambdòs de la partida o bandositat d'en Perot Rocaguinarda, el famós bandoler que l'escriptor Miguel de Cervantes immortalitzà a la seva obra cabdal "Don Quijote de la Mancha" (AFR).

El mas l'hereten els Collmoner i els Valls

El 15 abril de 1596, Joan Agell, en testar, probablement perquè no tenia descendència, heretà al seu nebot, Pere Collmoner, fill de Violant Agell, germana seva i casada amb un hereu Collmoner. Llavors el mas Agell, passà per herència als Collmoner, propietaris del mas homònim.

Els Collmoner, foren una nissaga dissortada per la mort prematura dels seus hereus. El fill de Violant, Pere Collmoner, morí ben jove, i el fill d'aquest, Sebastià Collmoner, malalt de mort, llegà els masos Collmoner i Agell, al fill o la filla que havia d'infantar la seva muller prenyada. L'any 1639 nasquè la única filla del matrimoni, Eulàlia Collmoner i Agell, que fou la darrera pubilla de la família Collmoner i que es casà, l'any 1651, amb Francesc Valls, a l'edat de dotze anys (!), necessitant llicència eclesiàstica pel matrimoni. Eulàlia morí, sense descendència, "tocada de la pesta", un any després, el 1652, deixant els seus béns en testar a favor del marit Francesc Valls, i del pare d'aquest, Jacint Valls, els quals heretarien les propietats dels masos Collmoner i Agell, en un testament que els Agell consideraren sospitòs de produir-se postmortem i que fou molt polèmic (AFA). Amb la mort d'Eulàlia, el cognom Collmoner va desaparèixer, i els Valls "de l'Agell", regentarien ambdòs masos. (ACA, AS-0.288). Per aquest o altre motiu els Agell, foragitats del mas del seu nom, s'instal·laren a la casa de la sagrera on avui hi ha Cal Ramon.

Vendes i establiments

El gener de l'any 1708, Teresa Agell establí diverses peces de terra del mas Agell a Josep Oliveres, Pere Joan Gotés, Joan Rovira i Jaume Runadí, documents en poder del notari Palaudàries de Caldes de Montbui. L'any 1727 l'Agell pagava encara 10 sous de renda anual al Monestir de Sant Llorenç del Munt. El 1753 consta que Josep Agell posseïa el mas Lluñell (incorporat, com hem vist, al segle XV). (ACA-AS-0.288).

L'any 1782 Llorenç Valls i Masclans, hereu de Josep Valls i Agell, propietari dels masos Agell i Collmoner, anà venent terres de l'Agell a "carta de gràcia". Establí a la partida de les Conques a Benet Rovira i Gabriel Gotès,

Acrònims

AAM Arxiu de l'Abadia de Montserrat. SLIM Speculo de Sant Llorenç del Munt
 ACA Arxiu de la Corona d'Aragó. AS Arxiu dels Sentmenat
 AFA Arxiu Família Agell
 AFR Antoni Ferrando i Roig
 AMSLS Arxiu Municipal de Sant Llorenç Savall
 DSLIM Diplomatarí de Sant Llorenç del Munt

i vendria a Ramon Valls, Francesc Serra i Miquel Cot i Rius, peces de terra boscosa per a 100 anys, per plantar-hi vinya. També anà venent a pams porcions de sòl per a construir habitatges, des del torrent Micó, casa d'en Jaume Cadafalch, fins a la Creu de Pedra, casa del Tomàs Valls, i altres casals del Calvari, com els de Gabriel Biscaí i Casanovas, o els de Josep Sorts i Joan Rius.

Pau Agell i Pugmartí

Pau Agell i Puigmartí (SL, 1743 ? -1802), fill de Ramon Agell i Sala (SL, -1767) i de Valentina Puigmartí, de Monistrol de Calders, fou un pagès il·lustrat i un bon negociant que amplià l'hisenda familiar. Es casà el 10 d'agost de 1768 amb Maria Francisca Solé i Riera, filla del carrer Ample de Santpedor, rebent 400 lliures de dot. Pau Agell adquirí a Marià Rossinyol les vinyes de la Comagrossa, i també comprà, l'any 1775, a Jaume i Jacint Soler el mas de les Solanes de Mura on hi posà masovers, i el Sot del Solà, una partida d'aquest mas, que tenien diversos propietaris muretans. També renovà el Molí fariner de l'Agell situat al límit de la propietat en la confluència del torrent de Mascarell i el riu Ripoll, i que conserva la bassa, el salt d'aigua, l'obrador, les moles, i l'habitatge del moliner, el qual té una llinda de pedra datada, precisament, de l'any 1775. El molí fou reformat a finals del segle XIX, i junt amb el molí de la Roca, fou l'últim molí fariner que funcionà al poble. En el padró de l'any 1824 encara l'habitaven cinc persones.

A final segle XVIII la propietat de l'Agell era molt extensa. "A llevant limita amb el mas Burc i segueix pel serrat del Calvari fins al torrent del Burc. Baixa al riu Ripoll i travessa la Vall Xica fins a la Creu de Ricó. Des d'allí pel camí de Comabella fins a Ponsferrer, les Conques i la Vall de Maria". (AFR).

L'any 1856 Llorenç Valls i Amat era el propietari dels masos de l'Agell, Collmoner, el Vinardell i del molí de l'Agell. (AMSLS, 485). El 1895 la propietat de l'Agell i del Vinardell, era Maria Valls de Pujol, resident a Sabadell. (AMSLS). L'any 1936 l'Agell era propietat del terratinent i industrial Llorenç Valls i Valls.

En l'actualitat el mas de l'Agell és en estat semi-ruinós i en la part posterior conserva les basses. És de propietat municipal i s'utilitza en part per a magatzem i garatge, i l'esplanada posterior com a aparcament de vehicles.

Jaume Valls i Vila Periodista.

Notes

El mot *Cadireta* significa resclosa natural o portella d'un rec. El nom Agell deriva del llatí *Agellus*, que vol dir camp petit. (DCVB).

* La Sagrera (Sacreria) era una porció de terra situat a l'entorn de l'església parroquial que estava sota la protecció eclesial. A més d'estatjar el cementiri, s'hi construïren també cases d'habitació.